

در این مقاله برای بازنگری تعریف "توسعه اجتماعی" و متمایز کردن این مفهوم از مفاهیم خوشاوندش، نخست ماهیت و ویژگیهای اصلی حوزه‌های چهارگانه حیات اجتماعی تشریح و در قالب آن حوزه اجتماع مشخص می‌شود که موضوع اصلی توسعه اجتماعی است. آنگاه ضمن ارائه تعریفی دقیق و تخصصی از توسعه اجتماعی به بیان هستی‌شناسی یا وضعیت گذشته و موجود، هدف‌شناسی یا وضعیت مطلوب، و امکان‌شناسی یا مقدرات و محدودیتهای آن پرداخته می‌شود و سرانجام روندهای آتی توسعه اجتماعی در ایران، در قالب سه سناریوی محتمل پیش‌بینی خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: توسعه، توسعه اجتماعی، انسجام و همبستگی جمعی عام، اجتماع عام، هویت جمعی عام.

دکتر محمد عبداللهی

دانشیار دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی

E-Mail: Mohammad@abdollahi.ows

توسعه اجتماعی

جمعی است. این وجدان جمعی رنگ غالب مذهبی دارد. ولی جوامع مدرن دارای تقسیم کار گسترده و عمیق مبتنی بر معیارهای محقق چون تخصص و انسجام و نظم ارگانیک مبتنی بر تفاوت‌پذیری است. در این نوع جوامع، نهادهای مدنی و اخلاق مدنی به عنوان شاخصهای توسعه اجتماعی جایگاه و اهمیت بسیار قابل توجهی پیدا می‌کنند (۱۹۳۳).

صاحب نظران معاصر هم روی برخی از شاخصهای توسعه اجتماعی تأکید کرده‌اند. پارسنز، اجتماع جامعه‌ای (۱۹۷۷)؛ کلمن، سرمایه اجتماعی (۱۹۹۴)؛ الکساندر، جامعه مدنی (۱۹۹۰)؛ مورن، هویت انسانی (۱۳۸۲)؛ بورديو، کنش اجتماعی (۱۹۷۷)؛ دارندورف، انسان اجتماعی؛ هابرماس، گستره همگانی و ارتباطات اجتماعی و عقلانیت ارتباطی (۱۹۷۹ و ۱۹۹۱)؛ گیدنز، هویت شخصی و سرمایه اجتماعی (۱۹۹۱)؛ کرایب، تجربه هویت (۱۹۹۸)؛ جنکینز، هویت اجتماعی (۱۹۹۶)؛ بورک، اعتماد، تعهد و عزت نفس (۱۹۹۹، ۲۰۰۲)؛ آرچر، انسان بودن (۲۰۰۱) را مطرح کرده‌اند.

موضوع توسعه اجتماعی در ایران هم بیشتر از لحاظ برخی از شاخصهای آن نظیر هویت و اعتماد اجتماعی و... مورد توجه قرار گرفته است (اشرف، ۱۳۷۲؛ فراستخواه، ۱۳۷۲؛ الطائی، ۱۳۷۸؛ قادری، ۱۳۸۱؛ احمدی، ۱۳۸۱؛ چلبی، ۱۳۸۲).

در سال ۱۹۹۵ مفهوم توسعه اجتماعی^۱ در بیانیه و اولین دستورالعمل کنهنگ، به ویژه در ارتباط با مبارزه با فقر مورد توجه قرار گرفت. این بیانیه مسئولیت اصلی مقابله با فقر را بر عهده دولتهای ملی قرار می‌دهد ولی بر اجتماع بین‌المللی هم به عنوان ناظر تأکید می‌کند.

پنج سال بعد، در نشست نمایندگان کشورها در ژنو این موضوع مورد توجه قرار گرفت و مقرر شد هر پنج سال یک بار برنامه‌های اجرا شده در جهت توسعه اجتماعی ارزشیابی و میزان تحقق اهداف توسعه اجتماعی پی‌گیری شود.

مقدمه

در منابع موجود اصطلاح «توسعه اجتماعی» با تعابیر و تعاریف متفاوتی به کار رفته است که معرف دورویکرد عام و خاص است. در رویکرد عام، توسعه اجتماعی و گاهی هم مترادف با توسعه انسانی از توسعه غیراجتماعی یا فنی متمایز شده ولی با دیگر انواع توسعه، به ویژه توسعه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی تداخل پیدا کرده است. در رویکرد خاص، مفهوم توسعه اجتماعی به معنای اخص کلمه و متمایز از توسعه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی به کار رفته است. ولی هنوز مؤلفه‌ها، شاخصها، معرفیها و عوامل خاص آن به طور دقیق مشخص نشده‌اند.

مبانی نظری و تجربی توسعه اجتماعی

موضوع توسعه اجتماعی در دیدگاهها و آثار اغلب صاحب نظران جامعه‌شناسی کلاسیک و معاصر به طور ضمنی یا صریح مطرح شده است. دورکیم در کتاب تقسیم کار اجتماعی جوامع را به دو دسته سنتی و صنعتی یا مدرن تقسیم می‌کند. جوامع سنتی دارای تقسیم کار ساده مبتنی بر معیارهای محول چون سن و جنس و نظم انتظامی مبتنی بر تشابه‌پذیری از نظر وجدان

چار چوب مفهومی

در فرایند مرور دیدگاههای نظری و منابع تجربی همزمان با فرایند تقسیم کار، تفاوت پذیری امور، و تخصصی شدن علوم، هر چه از گذشته به حال نزدیک تر می شویم، گرایش به تدقیق مفاهیم و به کارگیری آنها در معانی اخص خود بیشتر شده است. به طوری که امروزه برحسب حوزه‌های چهارگانه حیات اجتماعی، حداقل با چهار نوع توسعه در چهار حوزه حیات اجتماعی سروکار داریم که در فرایند توسعه ملی در هر جامعه‌ای با یکدیگر دارای تعامل، نفوذ، ارتباط، و همبستگی متقابل هستند ولی هویت، استقلال نسبی منطق درونی و ویژگیهای خاص خود نیز دارند. ماهیت، قلمرو، مؤلفه‌ها، شاخصها و معرفهای توسعه را در هر یک از این حوزه‌های چهارگانه می‌توان در قالب هر جامعه‌ای به شرح زیر متمایز از یکدیگر ترسیم کرد (نمودار ۱).

همان طوری که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود حوزه اجتماعی که حوزه

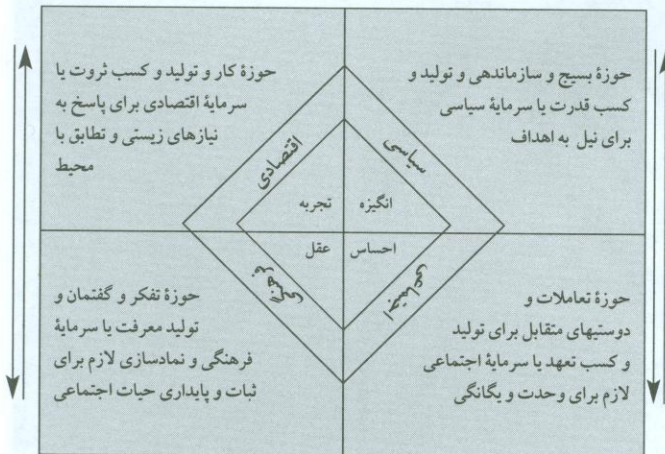
در بیانیه ژنو، نظارت اجتماع بین‌المللی بر رعایت حقوق بشر، بخشودگی بدیهیهای خارجی کشورهای فقیر، تجارت خارجی کشورها، سرمایه‌گذاری در بخشهای اجتماعی، و نقش بانک جهانی مورد توجه قرار گرفت.

در این بیانیه برای توسعه اجتماعی و ارزشیابی میزان تحقق آن شاخصهایی چون دسترسی به خدمات آموزشی، درصد جمعیت باسواد، طول عمر، میزان مرگ و میر نوزادان، سوء تغذیه و تغذیه مناسب، سطح بهداشت و کنترل بیماریها، مسکن مناسب، برابری زن و مرد و ... مطرح شد.

در اینجا هم بین عوامل و شاخصهای توسعه و شاخصهای توسعه اجتماعی با توسعه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی تداخل وجود دارد و توسعه اجتماعی مترادف با سیاست‌گذاریهای اجتماعی^۱ و گاهی تحت عنوان توسعه انسانی^۲ و در عمل به معنی مقابله با فقر و نابرابری است. بنابراین تا این مسئله از لحاظ علمی حل نشود در بعد عملی و اجرایی نیز حل نخواهد شد.

G- توسعه سیاسی: ↔ A- توسعه اقتصادی:

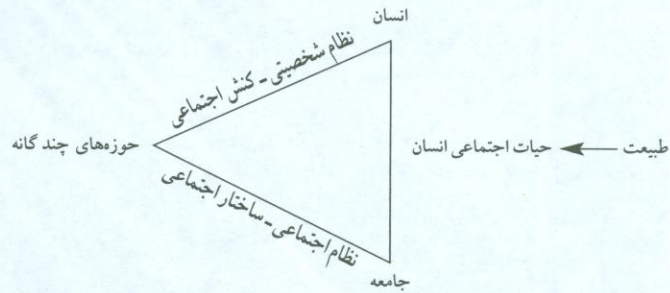
- بسط آزادی	- بسط عقلانیت ابزاری، مهارت و تکنیک
- مردم‌سالاری	- بهره‌برداری بهینه از منابع
- مشارکت جمعی عام	- کاهش آنتروپی
- همگامی و همسویی در پیگیری و تحقق اهداف جمعی	- محرومیت زدایی
	- همزیستی بهتر

I- توسعه اجتماعی (اجتماعی): ↔ I- توسعه فرهنگی:

- بسط و تولید و تبادل و ذخیره اطلاعات	- بسط، تعریض و تحکیم اجتماع جامعه‌ای (اجتماع اجتماعات) (جامعه مدنی و مفهوم شهروندی)
- خرد ورزی، عقلانیت فرهنگی	- همبستگی و انسجام جمعی عام
- وفاق فرهنگی	- اخلاق و تعهد جمعی عام
- همفکری بیشتر	- هویت جمعی عام
	- احترام متقابل
	- پذیرش تفاوتها
	- همدلی و اعتماد اجتماعی عام
	- وفاق اجتماعی و وحدت ملی

نمودار ۱. نمایش ابعاد توسعه

حیات اجتماعی همزمان و در ارتباط متقابل با هم مطرح نظر قرار گیرند. البته همان طوری که در دیدگاههای نوین امروزی مطرح شده است، در هر یک از این ابعاد بین جنبه‌های عینی و ذهنی یا سطوح خرد و کلان تعامل و درهم تنیدگی وجود دارد به طوری که هیچ یک جدای از دیگری نیست.

اکنون با روشن شدن این دو مفهوم باید سه نکته اساسی دیگر هم روشن شود: اول) هستی‌شناسی توسعه اجتماعی یعنی توصیف وضعیت موجود اجتماع جامعه‌ای که موضوع، مبنا، نقطه عزیمت و مبدأ حرکت است. در اینجا با ویژگیهای موجود اجتماع جامعه‌ای ایران سروکار داریم.

دوم) هدف‌شناسی توسعه اجتماعی یعنی ترسیم وضعیت مطلوبی که می‌خواهیم به آنجا برسیم. در اینجا هم با مؤلفه‌ها، شاخصها و معرفهای توسعه یعنی بعد هنجاری توسعه سروکار داریم.

سوم) امکان‌شناسی توسعه اجتماعی یعنی ارزیابی مقدمات و محدودیتهایی

انسجام و یگانگی است به رغم داشتن ارتباط متقابل و تعامل با سایر حوزه‌ها خود نیز هویت و استقلال نسبی و منطق درونی خاص خود را دارد و به عنوان یک واقعیت اجتماعی قابل مطالعه است. این امر تاکنون مورد توجه قرار نگرفته است و در نتیجه امروز با تأخر یا پس افتادگی شدید اجتماعی روبه‌رو هستیم که پیامدهای آن به صورت انواع آسیبهای اجتماعی، طراوت و شادابی حیات اجتماعی را تهدید کرده است.

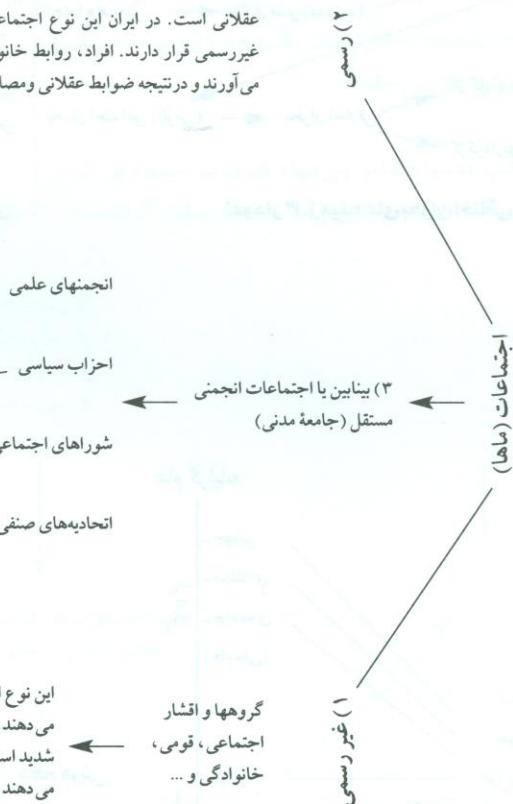
پس مفهوم اجتماعی یا اجتماعوی^۱ به معنی اخص کلمه ناظر به اجتماع جامعه‌ای^۲ به عنوان یکی از حوزه‌های چهارگانه حیات اجتماعی، انسان در هر جامعه است. توسعه اجتماعی هم به معنی بسط و تعریض و تحکیم همین اجتماع جامعه‌ای است. توسعه اجتماعی با این مضمون کارکرد اصلی اجتماع جامعه‌ای و مکمل توسعه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است. امروز توسعه ملی یا متوازن و همه‌جانبه در هر جامعه ناظر به فرایندی است که در آن هر چهار بعد

اجتماعات سازمانی یا تعلقات سازمانی که در واقع اجتماعاتی رسمی و غیرطبیعی اند. روابط افراد رسمی، سرد و عقلانی است. در ایران این نوع اجتماعات و تعلقات بسیار ضعیف اند، به طوری که تحت الشعاع اجتماعات غیررسمی قرار دارند. افراد، روابط خانوادگی و ایلی و قومی خود را از اجتماعات غیررسمی به این اجتماعات می‌آورند و در نتیجه ضوابط عقلانی و مصالح سازمانی تحت الشعاع روابط خانوادگی، ایلی، قومی قرار می‌گیرد.

این اجتماعات، واسط بین اجتماعات رسمی و غیررسمی و تنظیم کننده روابط بین آنها هستند. به طوری که افراد قبل از ورود به بخش رسمی باید با ورود به این انجمنها با اصول و قواعد عمل جمعی یا اخلاق مدنی و حرفه‌ای آشنا شوند و به عنوان نماینده اجتماع انجمنی مستقل خود عمل نمایند. ولی در ایران این گونه نهادهای مستقل مدنی بسیار ضعیف اند و لذا بین دو بخش رسمی و غیررسمی خلأ بزرگی وجود دارد که منبع اصلی نابسامانی یا آتومی اجتماعی و پیامدهای حاصل از آن، همچون جمع‌گراییهای خاص گرایانه و فردگراییهای خودخواهانه و انواع کژکار کردیها و کژکار داریهاست.

این نوع اجتماعات محیط طبیعی یا غیررسمی حیات اجتماعی افراد را تشکیل می‌دهند. در این اجتماعات روابط گرم، عاطفی، تعلقات، و وابستگیها بسیار شدید است. این نوع اجتماعات وجه غالب اجتماع جامعه‌ای ایران را تشکیل می‌دهند و تعیین کننده خاصگراییهای فرهنگی و اجتماعی اند.

نمودار ۲. طبقه‌بندی اجتماعات

که در گذار از وضعیت موجود به مطلوب با آنها روبه‌رو هستیم. در اینجا با عوامل و موانع یعنی بعد اثباتی توسعه سروکار داریم.

بر اساس هر یک از نکات فوق می‌توان پرسشهای اصلی و پاسخهای زیر را مطرح کرد:

پرسش اول - وضعیت موجود اجتماع جامعه‌ای در ایران چگونه است؟ اجتماع جامعه‌ای در ایران مشتمل بر مجموعه‌ای از اجتماعات یا «ماه‌ای» بسیار متعدد، متنوع، و بعضاً متناقض است که می‌توان آنها را به طرق مختلف از جمله به طریق زیر در قالب نمودار ۲ طبقه‌بندی کرد:

مسائل و مشکلات اجتماع جامعه‌ای در ایران

اهم مسائل و مشکلات اجتماع جامعه‌ای در ایران را می‌توان به شرح زیر مطرح کرد:

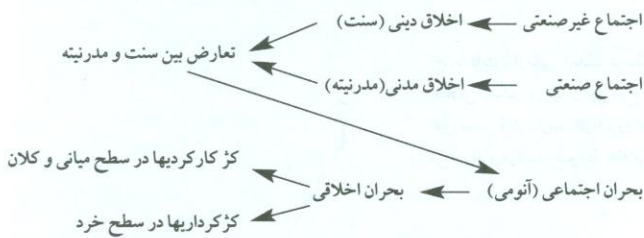
- غلبه ارزشهای ابزاری (ثروت و قدرت) بر ارزشهای ذاتی (تعهد و موقت) و در اولویت قرار گرفتن توسعه عقلانیت ابزاری یا اقتصادی در مقایسه با توسعه عقلانیت ارتباطی (اجتماعی)؛
- عقب ماندگی و تأخر اجتماع جامعه‌ای نسبت به سایر حوزه‌های جامعه؛
- تعدد، تنوع، و تعارض اجتماعات، الگوها و قواعد عمل جمعی موازی باهم که منبع و منشأ نابسامانی و آنومی اجتماعی اند و در شرایط موجود نیز تعارض بین نخبگان این وضعیت را تشدید کرده است؛
- کثرت امر و نهی و تورم اجتماعی که بعضاً از لحاظ نظری و عملی

● خاص گرایبهای خانوادگی، طایفه‌ای، قومی و احساس تعهد و تکلیف در برابر اجتماعات غیررسمی کوچک و تقدم منافع خاص گرایبانه فردی، خانوادگی و قومی بر مصالح جمعی عام، جمع‌گرایی خاص‌گرایبانه در اجتماعات کوچک‌تر و فردگرایی خودخواهانه در اجتماعات بزرگ‌تر؛

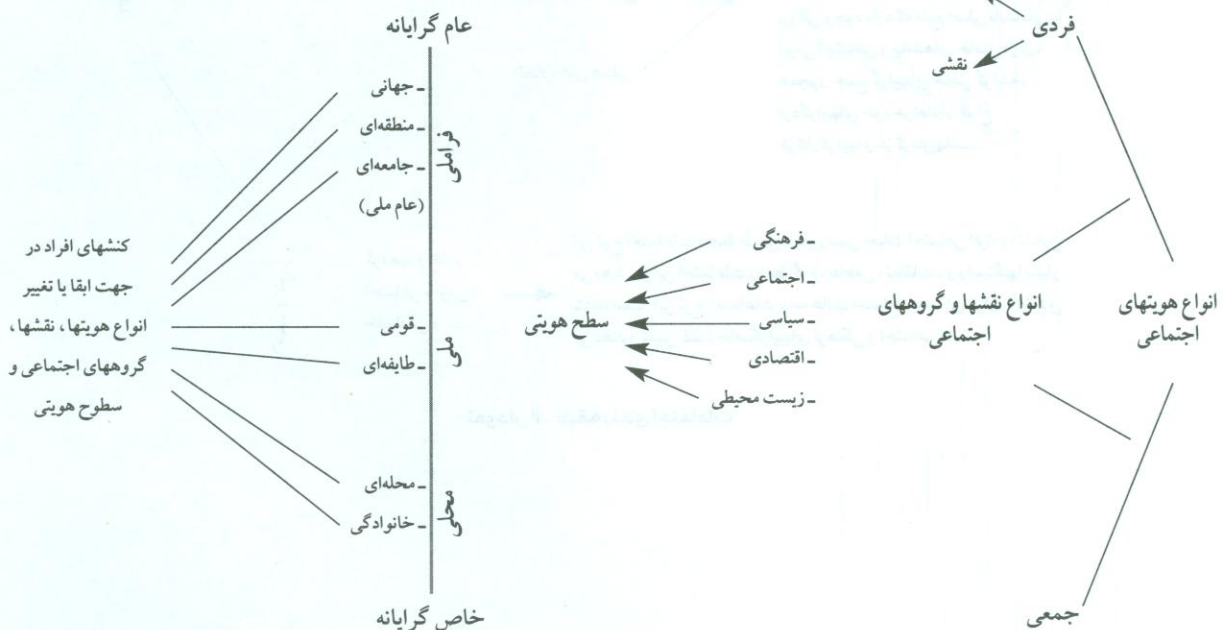
● چندگانگی ساختاری - ساخت قطاعی و شدت روابط درون‌گروهی و ضعف روابط برون‌گروهی یا بین‌گروهی که زمینه‌ساز تعارضات میان‌گروهی و نزاع‌های جمعی است؛

● نظم انتظامی مبتنی بر تشابه‌پذیری در شیوه‌های احساس، اندیشه، و عمل توأم با فشار بیرونی خشونت‌آمیز؛

● چندگانگی‌های شخصیتی و رواج تظاهر، تملق، دروغ، و تزویر. همانطوریکه در نمودار ۳ ملاحظه می‌شود سرخورده‌گیهای روانی، نارضایتی

نمودار ۳. زمینه‌های بحران اخلاقی

نمودار ۴. انواع هویت‌های اجتماعی

با شاخصهایی چون:

● انسجام جمعی عام و تعهد جمعی تعمیم یافته بر سر اصول و قواعد عمل جمعی عام و تحقق جامعه مدنی و مفهوم شهروندی و وفاق و سبزی حاصل از آن؛

- هویت جمعی عام؛
- اعتماد اجتماعی عام؛
- یگانگی نظام شخصیتی و خودیابی؛
- بسط اخلاق و همبستگی اجتماعی عام؛
- توسعه عقلانیت ارتباطی.

سروکار داریم که تحقق آنها مشروط به شرایطی است که تحت عنوان مقدرات و محدودیتها یا عوامل و موانع توسعه اجتماعی در بحث امکان شناسی توسعه باید در همه سطوح خرد، میانی، و کلان مورد توجه قرار گیرند.

پرسش سوم- برای گذار از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب با چه مقدرات، محدودیتها یا عوامل و موانعی روبه رو هستیم؟ عوامل و مدافع اصلی توسعه اجتماعی در نمودار ۵ معرفی شده اند.

پیش بینی روندهای آتی یا دور نمای آینده

سه سناریوی محتمل

روندهای آتی توسعه اجتماعی ایران را می توان در قالب سه سناریو به شرح زیر پیش بینی کرد:

عمومی و بیرون گرایی، هنجار شکنی، قانون گریزی، قانون ستیزی و آسیب پذیری در برابر تهاجمات فرهنگی، افزایش بحرانهای اجتماعی و به ویژه بحران اخلاقی که امروز به بروز انواع خشونتها و کژکار کردیها و کژ کردارها در سطوح کلان، میانی و خرد منجر شده است.

در جامعه در حال گذاری چون ایران که هنوز مدرنیته و وحدت ملی را آن طوری که باید تجربه نکرده است، ترویج دیدگاههای پسا مدرنیته در توجیه خاص گرایهای فرهنگی و اجتماعی و تشدید مسائل و نابسامانیهای فوق بی تأثیر نبوده است.

پرسش دوم- وضعیت مطلوب چیست؟

تصور کلی وضعیت مطلوب توسعه اجتماعی یعنی بسط و تعریض و تحکیم اجتماع جامعه ای- اجتماع بزرگ تر و تعهد اجتماعی عام تر را می توان به شرح زیر ارائه کرد:

● انسجام جمعی عام- نظم اجتماعی انسجامی مبتنی بر تفاوت پذیری با حفظ هویتها؛

● تسامح و رواداری؛

● هویت جمعی عام جامعه ای به عنوان منظر نگاه به درون و بیرون و پایه اساسی تنظیم روابط درونی و برونی جامعه.

در بحث سلسله مراتب هویتها و تعامل بین آنها و ضرورت انسجام بین انواع و سطوح هویتی که امروز مورد توجه بسیاری از صاحب نظران قرار گرفته است،

- بسط تعاملات بین گروهی - بین اجتماعات (ماها) و شکستن حائلها؛
- بسط نهادهای مستقل مدنی و بسط تعامل بین اجتماعات غیر رسمی و رسمی؛
- تنظیم قوانین و قواعد جمعی عام و رفع تناقضات نظری و عملی؛
- مدیریت صحیح و مسالمت آمیز تعارضات بین نخبگان و بین نخبگان و مردم.

درون بخشی (درون اجتماع جامعه ای)

- همبستگی و انسجام جمعی عام (وفاق و وحدت ملی)
- تسامح و رواداری
- هویت جمعی عام
- تعهد جمعی عام
- اعتماد جمعی عام
- مشارکت جمعی عام
- انسجام شخصیتی عام
- بسط اخلاق مدنی (عام)
- بسط عقلانیت ارتباطی

توسعه اجتماعی بسط و تعریض و تحکیم اجتماع جامعه ای

عوامل و موانع

بیرون بخشی درون جامعه ای (فرهنگی، سیاسی، اقتصادی) بیرون جامعه ای (جغرافیایی، تاریخی و بین المللی)

- بسط خردگرایی
- نقد وضعیت موجود و گفتگو بر سر اصول و قواعد عمل جمعی عام
- آزادی اندیشه و بیان، کاهش فشارها و افزایش مشارکت های جمعی عام
- ترویج فرهنگ قانون گرایی
- تقسیم کار و تخصص گرایی
- محرومیت زدایی و بسط عدالت اجتماعی
- رشد نظام شخصیتی عام گرا- خردگرایی، آزادی، مساوات طلبی و عمل به ضوابط

نمودار ۵- عوامل و موانع اصلی توسعه اجتماعی

- ۱- تداوم وضعیت موجود - احتمال بسیار ضعیف؛
- ۲- بدتر شدن وضعیت موجود - محتمل؛
- ۳- بهبود وضعیت موجود و رسیدن به وضعیت مطلوب - محتمل ولی مشروط به:

- شناخت مسائل و مشکلات موجود؛

- ترسیم دورنمای آینده - تعیین اهداف توسعه اجتماعی؛

- امکان‌شناسی و ارزیابی دقیق مقدرات و محدودیتها (عوامل و موانع)؛

- برنامه‌ریزی عملی برای توسعه اجتماعی.

با توجه به مطالب مورد اشاره چنین به نظر می‌رسد که در جامعه در حال گذار ایران توجه به توسعه اجتماعی از اهمیت و ضرورت علمی و اجتماعی خاصی برخوردار است. جامعه امروزی ایران از پس افتادگی شدید اجتماعی و ساختاری رنج می‌برد. ساختارهای اجتماعی غالب در جامعه با ارزشها و اهداف

بی‌نوشتها

1. Social Development
2. Social Policies
3. Human Development
4. Communal
5. Societal Community

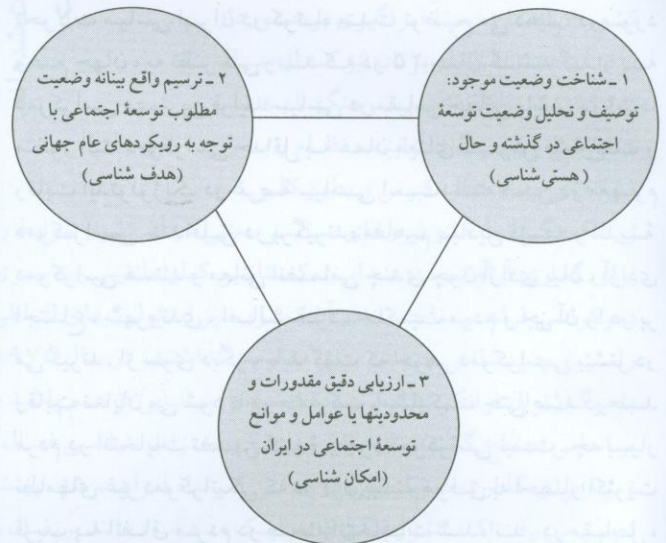
منابع

الف- فارسی

- احمدی، حمید (۱۳۸۱). "جهانی شدن و هویت قومی یا هویت ملی"، فصلنامه مطالعات ملی، سال سوم، شماره ۱۱.
- اشرف، احمد (۱۳۷۲). "هویت ایرانی"، ایران فردا، شماره ۶.
- الطائی، علی (۱۳۷۸). "بحران هویت قومی در ایران، تهران: نشر شادگان.
- بوردیو، پی‌یر (۱۳۷۸). "تئوریه‌های بازتولید اجتماعی و فرهنگی در آموزش و پرورش"، ارغنون، شماره ۹ و ۱۰.
- تورن، آگن (۱۳۸۰). نقد ملرنیته، ترجمه مردیها، تهران: گام نو.
- داروندورف، رالف (۱۳۷۱). انسان‌شناسی اجتماعی، ترجمه خدیوی، تهران: نشر آگاه.
- دورکیم، امیل (۱۹۵۵). "درباره تقسیم کار اجتماعی"، ترجمه باقر پرهام، بابل: کتابسرای بابل.
- فراستخواه، مقصود (۱۳۷۲). "تأملی در پارادوکسهای هویت و اقتباس"، ایران فردا، شماره ۵.
- قادری، حاتم (۱۳۸۱). "چالشهای دولت و هویت ملی"، فصلنامه مطالعات ملی، سال سوم، شماره ۱۱.
- مورن، ادگار (۱۳۸۲). هویت انسانی، ترجمه نیک پی، تهران: قصیده سرا.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷). پیامدهای مدرنیته، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز.

ب- خارجی

- Alexander, Jeffrey (1990). *Real Civil Societies: The Dilemmas of Institutionalism*, Sage Studies in International Sociology, 48.
- Archer, Margaret (2001). *Being Human, The Problem of Agency*, Sage Publication.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge Studies in Social and Cultural Anthropology 16.
- Castells, Manuel (1993). *The Power of Identity*, Blackwell Publishers.
- Coleman, James (1994). *Foundation of Social Theory*, Harvard University Press.
- Craib, Ian (1998). *Experiencing Identity*, Sage Publication.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self Identity*, Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jergan (1991). *The Structural Transformation of the Public Sphere*, Translated by Burger, Cambridge, Mass: MIT Press.
- ——— (1979). *Communication and the Evolution of Society*, Translated by McCarthy, Boston Press.
- Jenekins, R. (1996). *Social Identity*, London: Routledge.
- Parsons, Talcott (1966). *Societies, Evolutionary and Comparative Perspective*, New -Jersey: Prentice Hall.
- Touraine, Alain (2002). *Can We Live Together: Equality and Difference*, Polity Press.

نمودار ۶. اصول و فرایندهای برنامه‌ریزی علمی توسعه اجتماعی

عام مورد توجه مردم به ویژه جوانان مطابقت ندارند و به همین علت هنجار شکنی و واپس گرایی روندی رو به تزايد پیدا کرده است. چنانچه تحولات و اصلاحات ساختاری صورت نگیرد و توسعه اجتماعی به معنی تعریض و تحکیم اجتماع عام، تقویت انسجام، همبستگی، اخلاق عمومی، جامعه مدنی، اعتماد اجتماعی، و بسط هر چه بیشتر سرمایه اجتماعی تحقق نیابد در آینده ای نه چندان دور علاوه بر آسیبها و نابسامانیهای اجتماعی با طغیان نسل جوان نیز روبه‌رو خواهیم شد. بنابراین اصحاب علوم اجتماعی باید روی مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و معرفهای توسعه اجتماعی و مکانیسمهای تحقق آن کار کنند و مسئولان برنامه‌ریزی نیز نتایج حاصل از این تحقیقات را به کار گیرند تا توسعه اجتماعی به عنوان یکی از ابعاد بسیار مهم توسعه متوازن و همه جانبه ایران هم در بعد علمی و هم در بعد عملی و اجرایی به طور جدی مورد توجه قرار گیرد؟

